

HITKÖZSÉGI HÍRADÓ

NEM AZ A ZSIDÓ, AKINEK A SZÜLEI AZOK VOLTAK, HANEM AKINEK A GYERMEKE IS AZ LESZ! (Simon Peres)

Ways-Cesty-Utak oktatási konferencia Komáromban

A Komáromi Zsidó Hitközség 2002 és 2005 után harmadik alkalommal szervezett tanártovábbképzést 2008 májusának utolsó hétfőjén a zsidóság és a Holokauszt oktatásának témakörében. A rendezvénynek a Menház Wallenstein Zoltán terme, a zsinagóga és a kertben felállított Generációk sátra adott otthont.

A konferenciát Paszternák Tamás és Paszternák András bevezető előadása nyitotta meg, melyben bemutatták a KZSH Pinchas Ieb Frieden Oktatási

Forrástárának tevékenységét. A város zsidó hitközségének történetével a zsinagógában ismerkedhettek meg a résztvevők. Ezt követően Miért taní-

tunk a Holokausztról? címmel a Szlovákiából és Magyarországról érkezett tanárok és érdeklődők mutatkozhattak be. Röviden mindenki vázolta, miért is érezte fontosnak, hogy részt vegyen ezen a hosszú hétfőjén. A délután folyamán a csoport tagjai ellátogattak a dél-komáromi Jókai Mór Gimnáziumba, ahol a diák tárlatvezetők segítségével megtekinthették az Anne Frank vándorkiállítását. A látottakról folytatott beszélgetést Hédi Fanni, a budapesti Holokauszt Emlékközpont önkéntese vezette. A régió Holokauszt és zsidóság oktatásának jó példái közül Dr. Marta Győrirová, a kassai székhelyű ESTER SLOVAKIA vezetője, Sommer László, a MAZSIHISZ Oktatási Osztályának vezetője és Mátraházi Ferenc tatabányai tanár mutatta be az általa szervezett programokat.

(Folytatás az 5. oldalon)

Látogatás a komáromi Jókai Mór Gimnáziumban

Zsidó Kultúra Európai Napja

Szeptember 7-én, hagyományosan a Zsidó Kultúra Európai Napján indul őszi programunk. Az egész kontinensen egyidőben zajló program idei témája a zsidó zene. A KZSH egésznapos programjának részleteiről az augusztus közepén megjelenő dupla számunkból tájékozódhatnak. Ötleteiket és javaslatukat július 15-ig várjuk a programmal kapcsolatban elérhetőségeinken!

Mártírnep Komáromban

Június második vasárnapján ismét emlékezni gyűltünk össze a komáromi zsidó temetőbe. Írásunk a 6. oldalon.

Támogatónk

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy közösségünk aktív tagja

Weiner Györgyi néni
életének 87. évében elhunyt.

Emlékét örökké megőrizzük!

*a Komáromi Zsidó Hitközség vezetősége,
a Hitközségi Híradó szerkesztői*

Nyári szünet

Június 15-én véget értek a KZSH tavaszi programjai, szeptember 7-ig nyári szünetet tartunk. Július 7-től 11-ig a zsinagóga 10-16 óráig tart nyitva a turisták számára.

A titkárság nyári működése az alábbiak szerint alakul:

- 2008. július 17-ig a fogadóórak a megszokott módon zajlanak (hétfő 15:00-17:00, csütörtök 10:00-12:00)
- Július 21-25-ig az iroda zárva tart.
- Július 28-tól augusztus 7-ig a fogadóórak a megszokott időpontokban zajlanak.
- Augusztus 11-től 28-ig az iroda zárva tart.
- Az első fogadóóra 31-én hétfőn lesz.

A szabadság alatt a KZSH telefonon és e-mailben folyamatosan elérhető!

Kérjük a támogatását!

Kedves Olvasónk! Kérjük, lehetősége szerint támogassa a Komáromi Zsidó Hitközség programjait, a HH megjelenését, épületeink, temetőnk felújítását. 2008. január 1-től támogatását az alábbi bankszámlaszámokra küldheti (támogatás személyesen a KZSH titkárságán és csekken is lehetséges): Korona és devizaszámlák egyaránt!

Belföldi átutalás Szlovákiából:

26384962/0900 – Slovenská sporiteľňa vagy
10103804/5200 – OTP Slovakia

Nemzetközi átutalás külföldről:

A KZSH címe: Židovská náboženská obec v Komárne, Eötvösa 15, 94501 Komárno, Slovakia

IBAN: SK0609000000000026384962 SWIFT: GIBASKBX

Bakunk címe: Slovenská sporiteľňa, Palatínova 33, 94501 Komárno vagy

IBAN: SK5252000000000010103804 SWIFT: OTPVSKBX

Bankunk címe: OTP Slovakia, Záhradnícka 10, 94501 Komárno

Köszönjük!

Magyarországi olvasóink figyelmébe: Kedves Olvasónk!

Kérjük, hogy az egyházaknak adható személyi jövedelemadója 1 százalékát a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (MAZSIHISZ) részére ajánlja fel a 0358-as technikai számon. A MAZSIHISZ rendszeresen támogatja a KZSH munkáját!

Faliújság rövid hírek

✧ A KZSH-t a HH-t és a Shalom klubot támogatták: MUDr. Müllerová Nelka (Taksony) és anonimitásukat kérő adományozók! Köszönjük!

✧ Májusban a Rozmaring utcai alapiskola nyolcadikosai és kilencedikesei látogattak a Menházba, akiknek Paszternák Tamás tartott előadást a zsidóság alapjairól szlovákul. A csapat júniusban Auschwitzba látogat.

✧ Zsok Gizella könyvtáros vezetésével megkezdődött a Spitzer Béla Kiskönyvtár állományának kategorizálása. Pályázatainknak köszönhetően májusban harminc új kiadvánnyal bővült a gyűjtemény. A Ways-Utak konferencia résztvevőitől is számos könyvet kaptunk ajándékba.

✧ Június elsején avatták fel Vácott a felújított zsinagógát. Az avatási szertartást Schweitzer József nyugalmazott országos főrabbi és Tóth Emil főkántor vezették. A váci kilének ezúton is gratulálunk.

✧ A titkárságra új, nagyteljesítményű nyomtatót szereztünk be pályázati támogatásból.

✧ A KZSH rendezvényeit megörökítő nagyszámú fényképet eddig paneleken tároltuk, így mindenki megtekinthette azokat rendezvényeinken. Helyhiány miatt az új fotók májustól albumokba kerülnek.

✧ Július 4-én Komáromba látogat a budapesti Holokauszt emlékközpont által szervezett Csillagtúra (www.hdke.hu). A csoportot a Menházban fogadjuk. Az eseményről nyári számunkban olvashatnak részletesen.

p

Hitközségi Híradó (Spravodaj) – a Komáromi Zsidó Hitközség lapja (mesačník ŽNO v Komárne). Alapítva 1956-ban (1996), **főszerkesztő** –
 ősfredaktor: Paszternák Tamás (tamas.paszternak@menhaz.sk), Paszternák András (andras.paszternak@menhaz.sk), **munkatársak** – spolupracovníci: Haas Judit, Mgr. Piczek Ferenc, **tördelőszerkesztő** – grafická úprava: Saláth Richárd, **olvasószerkesztő** – jazyková korektúra: Vadász Magda (Budapest), Paszternákné Kertész Zsuzsanna (Komárom), **nyomtatás** – tlač: Silvester s.r.o., a **KZSH címe** – adresa ŽNO: Židovská náboženská obec, Eötvösa 15, 945 01 Komárno, Slovakia, tel.: 00421/35/7731-224, e-mail: kile@menhaz.sk, tel./fax: 00421/35/7725-355.
Regisztrációs szám: 3884/2008. ISSN 1337-091x. **Lapunk Önnek készült, kérjük ne dobja el!** S finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky – a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatásával.

STETL – a Hitközségi Híradó kulturális oldala

Az oldal a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatásával jött létre!

Könyvajánló – L. Juhász Ilona rovata

Hosszabb szünet után indul újra a Könyvajánló a Hitközségi Híradóban. Ezúttal L. Juhász Ilona, a komáromi Fórum Intézet etnológusa vállalta, hogy hónapról-hónapra szemezget majd a Spitzer Béla Kiskönyvtár állományából. Jó olvasást!

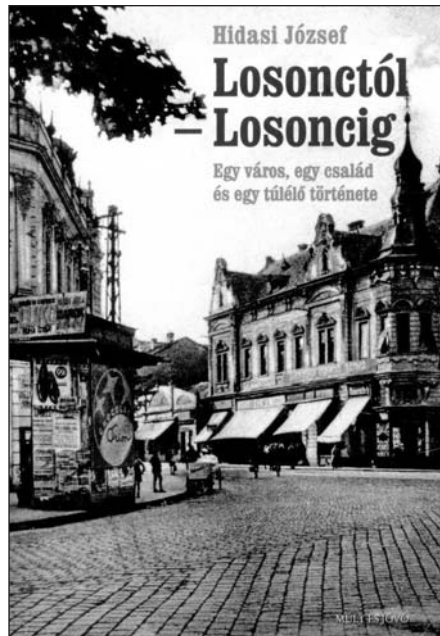
Közös tragédiánk

Az idei Budapesti Könyvfesztiválra jelent meg a losonci születésű, ma a németországi Freiburgban élő építész Hidasi (eredetileg Heksch) József visszaemlékezése *Losonctól – Losoncig. Egy város, egy család és egy fiatal túlélő története* címmel. Egy tizenéves fiatal túlélő, aki családjával együtt zsidó származása miatt járja meg a poklot. A kötetet kilencéves kisöccse emlékének ajánlja, „*aki nem tudta, miért történik ez vele*”. A kisöcs az auschwitzi haláltáborban pusztult el édesanyjával együtt, édesapja pedig Kópházán fejezte be életét embertelen és méltatlan körülmények között.

Arról, hogy majdnem hatvan év múltán mi készítette a kötet megírására a következőképpen vall a szerző: „*Nem hagyhatjuk cserben az eddig legézszerítlenebb örület egyetlen áldozatát sem, aki a huszadik század hatalmas temetőjében találta meg örök békéjét, és aki csak akkor élhet tovább, ha nevét újra visszaadjuk. Ők nem békében haltak meg, szerettek között, nem váratlan szerencsétlenség, hanem a beteg lelkű társadalom irigysége, kapzsisága oltotta ki tervszerűen az életüket.*”

Hidasi József 1929-ben Losoncon, egy „vidékiek hangulatú, nagypolgári miliőben” látta meg a napvilágot. A tizenötezer lakosú város lakosságának a zsidóság körülbelül a 20 százalékát alkotta. A szerző apai ükapja, Heks Lípót szücsmester valószínűleg Balasagyarmatról költözött egykor Losoncra, 1854-ben kapott végleges letelepedési engedélyt. A dédnagypapa, akitől a szerző keresztnévét örökölte, már a tehetős és befolyásos városi polgárság körébe tartozott, épületfarkartárt alapított, a „fadepót”, amely 1941-ig működött. Az anyai nagyszülők szintén tehetős losonci polgárok voltak, a nagyapa alapította meg az „Első Losonci Likőr- és Rumkülönöség Gyárát”. Mindkét család jelen-

tősen hozzájárult tehát a város gazdasági fejlődéséhez. A szerző szülei emancipált zsidók voltak, a származás kérdése nem volt téma a családban. 1935-ben még nem volt hatéves, amikor iskolába került: „*Zsidó elemi iskolában ültem, ahol magyar nyelven tanítottak. Először álltam szemben 'zsidó eredetem' tényével, s erre ott-hon nem készítettek fel a szüleim (...)* Először vált világossá, hogy azok közé az emberek közé tartozom, akiket a köznyelv 'zsidónak' nevez, illetve

minősít.” Az 1939/40-es tanévben lett a református gimnázium diákja, éppen a tanévnyitó napján tört ki a második világháború. Az antiszemitizmussal ekkor már egyre gyakrabban szembesül az akkori kisdíák. 1943-as év nyugtalan légkörében konfirmált a reformátusoknál. A sárga csillag viselése 1944. április 5-től vált kötelezővé. A losonci református egyház azonban megtiltotta ennek viselését, a templomban, az iskolában és egyéb papi és közösségi épületekben is. „*Amikor megkezdődtek a városban a magyar csendőrök és magánszemélyek által kezdeményezett fosztogatások, zsa-*

rolások, tiltakozások csak intellektuális körökből és a református egyház részéről hangzottak el” – idézi fel a szerző. A nehéz időkben Kövy Árpád és Böszörményi László volt a helyi református lelkész, akik emberiségükről adtak tanúbizonyságot. „*Ma, hat évtized után, ha fiaikkal találkozom, feléled bennem a régi illúziókkal átítatott világ, amelyben valamikor mindnyáján együtt éltünk*” – írja a szerző. Anyai nagypapa a nehéz vészjósló napokban naivan azt mondogatta: „*Nekünk nem történhet semmi bajunk, elég bizonyítékunk van arra, hogy mindig hű magyarok voltunk*”. 1944. május 20-án költöztek a gettóba, ahol fültanúja volt édesapja kínvallatásának, amelyet egy Perlaky nevű magyar csendőrtiszt vezetett: az áldozatok talpát szöges botokkal verték, hogy megtudják tőlük, hová rejtették el vagyonaikat. „*Egy óra múltán hozták haza apámat egy négykerekű, nem éppen erre a célra szolgáló taligán*” – emlékezik. A még sebesült, járni alig tudó apjával indítják őket többedmagukkal munkaszolgálatba Jolsva felé, ahonnan majd rövidesen a Kárpátokba szállítják őket.

A zsidóüldözés során a náciok lehetővé tették, hogy a helyi lakosságnak alkalmat legyen a zsidók kifosztására, így ezáltal az anyagi haszon reményében nagyon sokan készek voltak az együttműködésre, sőt a kegyetlenkedésre is. Nagyon sok zsidó túlélő emléti visszaemlékezésében, hogy a magyar csendőrök és a katonák valamint a polgári lakosság is nagy mértékben igyekeztek kihasználni ezt a lehetőséget. A 14 éves Hidasi Józsefnek is bőven kijutott mindebből. Az egyik tisztviselő a „besorozáskor” észrevette a karóráját és visszarendelte őt. „*Magának órája van a karján, vegye le és mutassa meg! - mondta parancsoló hangnemen és elkobozta a karórámat (...)* mélyen megrázott ez az eset. Egy tisztviselőtől nem vártam ilyen nyílt rablást egy fiatallal szemben.”

A gyermek Hidasi József nem is sejtette, hogy édesanyja és kisöccse már kilenc nappal távozásuk után Auschwitz gázkamráiban lelték szörnyű halálukat.

(Folytatás a következő oldalon)

Közös tragédiánk

(Folytatás az előző oldalról)

Később édesapjától is el kell válnia, kalandos körülmények, halálos veszélyek között jut el Budapestre. Különböző helyeken bujkálva itt éri meg a háború végét is rokonaival. Reménykedve várja vissza édesapját, mindhiába. Elvesztését a mai napig nem tudta kiheverni: „Hiányzott, mit láncszem a folytatolagosságban, hiányoztak ismeretei a múltból, hiányzott egyénisége, jövőbe látása, elhatározottsága. Hiányzott mindenkinek, mind Losoncon, mind Budapesten, Bécsben és Buenos Airesben és még ma is nekem, Freiburgban. Hiányzik mindenhol, ahová megyek.“

Hidasi József könyve hű krónikája egy adott korszaknak, az első olyan visszaemlékezés, amely egy magyar zsidó szemszögéből írja le egy szlovákiai magyar város magyar zsidóságának tragédiáját, s egy polgárváros fokozatos hanyatlását. Részletes képet kaphatunk az egykor virágzó polgárváros társadalmi életéről, politikai és vallási viszonyairól, az impériumváltás időszakáról, s a szerző „városképi barangolásainak“ köszönhetően a város akkori építészeti sajátosságairól is. „Én más szemmel jártam az utcán, sokszor kerülőutakat tettem, hogy egy új épületet megnézzek. Ébredezett bennem a várostervező“ – emlékezik.

Ember Mária 1974-ben megjelent Hajtúkanyar című, a vész-korszakról szóló önéletrajzi ihletésű regényének első oldalán a következőket olvashatjuk: „Ennek a könyvnek a tárgya nem

'a' zsidó sors. Amit ez a könyv elbeszél az a magyar történelem.“ Ezek a sorok ugyanúgy érvényesek Hidasi József könyvére is, azzal a módosítással, hogy az ő visszaemlékezésének tárgya a (cseh)szlovákiai magyar történelem, a (cseh)szlovákiai magyar sors. Ő és családja is ehhez a közösséghez tartozott, ha ez a közösség megtagadta is őket.

„Engem, aki a magyar társadalomba szívesen beilleszkedtem volna, aki ebben a városban a család ötödik generációjaként születtem, és még több generációval ehhez a kultúrához kapcsolódtam, ahol a családom generációról-generációra anyagi alapokat teremtettem, hogy ennek az országnak hű és lelkes lakója legyek, most 14 éves koromban halálra ítélték, mert egy saját hibáiból tanulni nem akaró, vesztés nemzedék bosszút lehel, elégtételt követelt egy téves ideológia alapján. A hazaárulók nem mi voltunk, a hazaárult el minket, kiárúsított idegen érdekekért idegen követelésekre, – írja az egyik fejezetben a szerző.

Az ő ügye mindnyájunk ügye. Ideje lenne végre szembenézni a ténnyel, hogy a (cseh)szlovákiai magyarok között is voltak olyanok, akik tevékenyen részt vettek a zsidók kifosztásában, sőt meggyilkolásában is (a komáromi zsidó temetőben például egy sírmlék 114 áldozat nevét őrzi, akiket a helyi nyilasok 1945 elején gyilkoltak meg). A holokauszt, a zsidóüldözés sem a vagonokkal kezdődött, hanem az emberi fejekben, az antiszemita megnyilvánulásokkal, a zsidóellenességgel. Ez az eszme egy ideje egyre erőteljes-

ebben terjed és fertőz a szlovákiai magyarok körében is, s a hangadók egyre merészebbek. Tudatosítanunk kell, hogy mind a Magyar Gárda, mind pedig a szlovák Pospolitost megléte és tevékenysége, az egyre terjedő antiszemita megnyilvánulások a mi ügyünk is kell, hogy legyen, s ezek ellen nekünk is tiltakoznunk kell, mert felelősségteljesen gondolkodó ember nem hunyhat szemet ezen aggasztó jelenség felett.

Egy olyan kisebbségi közösség tagjai pedig, akiknek felmenőire egykor szintén rásütötték a kollektív bűnösség bélyegét, saját maguk is megtapasztalhatták, mit jelent jogfosztottnak, ki-rekesztettnek, és bevagonírozottnak lenni (azzal a nagy különbséggel, hogy a zsidókkal ellentétben ők szerencsére nem haláltáborokban fejezték be életüket, a Csehországba deportáltak visszatérhettek, s áttelepítettek sem fosztották meg életüktől), szóval egy ilyen közösség tagjai fokozottabb érzékenységgel kell(ene), hogy viseltessenek minden jog- és emberellenes eszmével szemben. Csak akkor várhatjuk el joggal a részvétet és az együttérzést másoktól, ha mi maguk is szót emelünk a másokkal szembeni diszkrimináció és gyűlölködés ellen. A tisztesség és a becsület mindenképpen így kívánja.

Hidasi József: Losonctól – Losoncig. Egy város, egy család és egy fiatal túlélő története. Budapest: Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó 2008, 278 o., ill.

A Frankel Komáromban

Számos budapesti templomkörzet után májusban a budai Frankel Leó utcai zsinagóga ötven fős küldöttsége látogatott Komáromba. A külön autóbusszal érkező csoportot **Tordai Péter** elnök és **Verő Tamás** rabbi vezették. A kirándulás első állomása Tata volt, ahol a nagy múltú közösségről **Einhorn László** tartott ismertetőt.

Komáromba érkezve a Menházban **Paszternák Tamás** koordinátor üdvözölte a vendégeket és bemutatta a zsinagógát, illetve a múzeumot, majd levetítettük Scheiner Péter és Susi „Emlékezések a jövőért, zsidók Komáromban“ című filmjét. A Budapestről szállí-

tott kóser ebéd után (a körzet oszlopos tagja **Medgyesi Andrea** szervezésében, **Haas Judit** irodavezető segítségével) a férfiak a zsinagógában elmondták a minchát, a délutáni imát. A kellemes időben mindenki számára öröm volt a belvárosi séta **Paszternák András** vezetésével. A csoporttal látogatott Komáromba a mexikói **Biringer család**, akik komáromi felmenőiket kutatják. Édesapjuk neves komáromi szemész volt, aki 1939-ben hagyta el a várost. Közeli rokonságban álltak közösségünk egykori elnökével dr. **Raab Ferenc**cel, akinek felkeresték özvegyét **Raab Magdát** (Dusi néni). A kellemes nap után a Frankel visszaindult Budapestre. **Tordai Péter** elnök egy a magyarországi zsinagógákról szóló könyvet ajándékozott a KZSH-

nak, **Pasternák Antal** a komáromi kile vezetője pedig egy városunkról szóló művet adott a budai körzetnek.

A találkozó megszervezéséért **Ara-tó Juditot**, a Budai Micve Klub vezetőjét és **Sárosi Évát**, a Frankel irodavezetőjét illeti köszönet.

PT

Budapesti vendégeink a Menházban

Utak...

(Folytatás az 1. oldalról)

A shabat rejtelseibe Paszternák Tamás vezette be a Kabbalat Shabatra megjelenteket, Schwetsoff Dávid kántor litentisztelete valódi zsidó életlényt nyújtott minden résztvevőnek. Az esti imán közösségünk tagjai is

NŐI HANG – MAGYAR ZSIDÓ NŐK HOLOKAUSZT NAPLÓI ÉS MEMOÁRJAI” címmel tartott előadást. A városnézés során útba ejtettük a pár éve felfedezett egykori komáromi Mikvét, majd a belvárossal ismerkedtek vendégeink. Végezetül látogatást tettünk az Óreg és az Új-várban.

Koraeste Kardos Zoltán mutatta be a

tíró. Tóth Tibor, az ipolysági gimnázium történelemtanára, aki idén diákjával részt vett az auschwitzi Élet meneten, szintén beszámolt az ott látottakról. Turi Anett óravázlata hasznos tanácsokkal szolgált az iskolai emlénapok szervezőinek. Dr. Novák Tamás, közösségünk tagja, a saját családi emlékeken keresztül ismeretterjesztés fontosságát hangsúlyozta, összefoglalta az általa vezetett iskolai és felnőttoktatási rendezvények tanulságait.

A különböző oktatási anyagok felhasználásáról Tóth Andreától, a budapesti Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola tanárától hallhattunk, Mátraházi Ferencsel egy virtuális auschwitzi emlékúton vehettünk részt. Utolsó oktatási programként az érdeklődők a helyi zsidó temetőbe látogattak el, majd a háromnapos konferencia értékelése következett.

Reméljük, hogy a közel 70 szlovákiai és magyarországi résztvevő új ismeretekkel, módszerekkel térhetett haza Komáromból.

Az esemény szervezői ezúton mondanak köszönetet Vadász Magdának, akinek szlovák-magyar fordítása nélkül aligha sikerült volna biztosítani a konferencia kétnyelvűségét; az előadóknak; az esemény szakmai színvonalához hozzájáruló intézmények vezetőinek; az Európa Szálloda igazgatójának; Szántó Györgynek, a péntek esti Kiddusra felajánlott barcheszékért. Az esemény zavartalan lebonyolításában Haas Judit irodavezető, Paszternákné Ketész Zsuzsanna, Kollár Zoltán és Pasternák Antal, továbbá két budapesti önkéntesünk Kelemen Ágnes és Laki Andrea működött közre. A rendezvény az International Holocaust Task Force, a MAZSIHISZ és a Joint pozsonyi irodájának támogatásával valósult meg.

PA

Márta Győriová (Kassa) és Vadász Magda (Budapest)

részt vettek. A keddut és a vacsorát Jamnik Judit informális módszereket bemutató programja követte.

Büchler András Izraelről beszélt

Szombat reggel két előadás közül választhattak a résztvevők. Róbert Péter, az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem tanára a magyarországi zsidóság történetéből szemezgetett, míg Jaroslav Franek, a Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetségének szóvivője a szlovákiaiéból.

Mátraházi Ferenc és Szűcs József rendhagyó zenés irodalmi emlékműsorára a zsinagógában került sor. A régió zsidóságának történetét Simon Attila, a Selye János Egyetem tanszékvezető tanára és Kovács Tamás történész hozta közelebb a konferencia hallgatósága számára. Délután Pécsi Katalin, a budapesti Holokauszt Emlékközpont oktatási vezetője „NŐI TAPASZTALAT,

budapesti Holokauszt Emlékközpontot, L. Juhász Ilona pedig a Fórum Intézet - Etnológiai Központját. Pécsi Tibor (HDKE, Budapest) azokra a nem zsidó emberekre emlékezett, akik életük kockáztatásával zsidókat mentettek a Vészkorszak idején. Az esti program keretében Büchler András – a Magyarországi Cionista Szövetség alelnöke, az izraeli nagykövetség (Budapest) sajtótitkára beszélt arról, hogy „Mit taníthatunk Izraelről az iskolákban?“. Előadása és az általa kiosztott oktatási segédanyagok nagy sikert arattak.

A vasárnapot, mely egyben a MELAMED oktatási programunk tavaszi záró napja volt, Novák Ilona prezentációja nyitotta meg, a magyarországi Az Élet Menete Alapítvány utazó vagonkiállításának oktatási tapasztala-

Látogatás a helyi zsidó temetőben

Mártírnep 2008

Június második vasárnapján ismét emlékezni gyűltünk össze a komáromi zsidó temetőbe. A rossz idő miatt ezúttal a ravatalozóban tartottuk a hagyományos Azkarát. Paszternák András és Tamás koordinátorok köszöntötték a megjelenteket, köztük Zoltai Gusztávot a MAZSIHISZ ügyvezető igazgatóját, dr. Schőner Alfréd rektor-főrabbit, Tóth Emil főkántort, dr. František Alexandert a SZLOZSIHISZ ügyvezető elnökét, a három parlamenti képviselőt: dr. Bastrnák Tibort, Komárom polgármesterét, Andruskó Imrét, a Selye János Gimnázium igazgatóját és Matejička Vladimírt, dr. Ján Jurant a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma Egyházi Osztálya igazga-

solójét, és Dél-Komárom küldöttét Rédli Margit referenst és a városi képviselőtestület tagjait.

A társegyházakat Fazekas László

képviselték. Valamennyi járásbeli település polgármesterét meghívtuk az idén is, közülük csak Tóth Imrét, Tany első emberét üdvözölhattük személyesen. A társhitközségek közül Győr, Érsekújvár és Dunaszerdahely képviselték magukat. Sokan jöttek el a Komáromból elszármazottak, főleg a 40-éve 1968-ban kivándoroltak.

Tóth Emil imája után dr. Schőner Alfréd ünnepi beszéde következett. A főrabbi úr személyes emlékeit osztotta meg a megjelentekkel, idézte városunk nagy rabbijait és saját családjának történetét is. A túlélők nevében Ladislav Urban tavalyi Bergen Belsen-i útjáról számolt be, illetve kemény szavakkal bírálta az aktuális politikai helyzetet és hangsúlyozta az oktatás fontosságát. Pasternák Antal elnök beszédét lapunkban olvashatják.

A megemlékezők sorát dr. Bastrnák Tibor polgármester szlovák és magyar nyelven is elmondott gondolatai zárták.

A Kél mále rachamim és a közös Kaddis után került sor Knöpfler Lajos bácsi sírkövének felavatására, erre az alkalomra Brazíliából hazaérkezett fia Dusan és családja is. A temetői eseményeket a Wollner család új síremlékénél mondott ima zárta.

Hagyományosan a Menházánál folytatódott a megemlékezés. Komárom városa (ekkorra a két alpolgármester, dr. Hortai Éva és Szabó Béla is csatlakoztak az emlékezőkhöz), Dél-Komárom és a hitközségek képviselői helyeztek el koszorúkat az emléktáblánál. A mártírok emlékművénel a zsinagógában mindenki meggyűjthatta az emlékezés mécseseit, az emléknep közös imával fejeződött be.

Mindenkinek köszönjük a részvételt!

František Alexander és Zoltai Gusztáv a komáromi Mártírnapon

tóját, Kerti Katalint, a Komárom Esztergom Megyei Önkormányzat képviselőjét,

református püspök-helyettes és Miroslav Hargas evangélikus lelkész

Komárom város vezetői fejet hajtának a zsinagóga falán 2006-ban felavatott Holokauszt emléktáblánál

Mártírnap 2008

Pasternák Antal, a KZSH elnökének beszéde

„...míg csak ember él a Földön, mindig legyen közülünk egy, aki beszél, aki tanúskodik, minden szeretteim nevében, ha kiáltunk értük, velünk maradnak és nem vesz rajtuk erőt a halál“. Martin Gray szavaival köszöntöm Önöket ünnepségünkön.

Tisztelt Emlékezők,

Ismét június van, itt vagyunk temetőnkben, több mint hat évtizede évről évre találkozunk, hogy a felfoghatatlanra, szüleink, nagyszüleink gettósítására, bevonatolására és deportálására emlékezzünk.

A sírkertben ismerős és ismeretlen arcok jönnek szembe. Rég nem látott emberek bel- és külföldről, közlőről és távolról. Igazi találkozás ez, a komáromi zsidóság talán utolsó találkozóhelye... Egy nagy közösségre emlékezzünk, melynek tagjai, több mint háromszáz, a Duna mindkét partján egészen a vagonajtó becsapódásáig hűséges, szerető polgárai voltak Komáromnak. Megdobbant a szívük a Duna láttán, melybe később belelőttek Őket... Büszkék voltak Komárom várára, sokan itt katonáskodtak az első világháborúban, alig pár évtized után a híres erődök szolgálták összegyűjtésük helyszínéül... Az erődök a város szimbólumai ma is, szomorú jelképek melyek szélsőséges együttesek koncertjeinek helyszínei 2008-ban.

Hatvanégy évvel ezelőtt kivetkőzött magából az emberiség és olyan szintre süllyedt, mint amilyenre még sohasem. Ki kell mondanunk, hogy nem volt ez másképp Komáromban sem, a város többi polgára kevés kivétellel itt is hagyta, vagy éppen segítette a hihetetlen gyorsasággal lezajló összegyűjtést, gettósítást, majd a deportálást. A túlélő szemtanúk egyike pár héttel ezelőtt mesélte, látták, amint az embereket hajtották az Erzsébet hídon, majd ahogy a vagonok elindultak az ismeretlenbe... És senki nem tett semmit...

A túlélők, a szemtanúk, idős hittestvéreink lassan távoznak az élők sorából. A sok megpróbáltatás után itt van végső nyughelyük az Aranyember utcájában. Tavaly még itt ült az öreg fa alatt Knöpfler Lajos bácsi, a madari zsidó közösség utolsó tagja és itt volt Novák Éva néni is, aki a háború után került Győrből Komáromba. Egész életükben hűséges tagjai voltak kis kö-

zösségünknek, ma már nem lehetnek itt, sírjuk emlékeztet rájuk mindörökké. A két barátnő, idős túlélők, a mindig mosolygós Weiner Györgyi néni és Földes Klári néni sem ül már itt a padon, helyük üres... És nincs itt Delikát Tomi sem, aki túlélők gyermekeként nemrég fiatalon távozott közülünk.

Ma már szinte csak a temetés és a temető az ahol találkozunk. A komáromi zsidó közösség lassacskán eltűnik.

Pár nappal ezelőtt hitközségünk könyvtárában lapozgattam Maros Borsky nemrég megjelent könyvét a szlovákiai zsinagógákról. A színes lapokon épületek tűntek fel, bét ha kneszetek, a találkozás házai, melyek nem is olyan rég még élő közösségeket szolgálták, ma kísértetházként, nagyrészt romosan, üresen dűledezve várják jobb sorsukat. Alig pár épület van, amely eredeti funkcióját tölti be, ilyen a mi kis zsinagógánk is, még...

Az elmúlt 12 évben mindent elkövetünk azért, hogy ez a nagy múltú kile ne tűnjön el nyomtalanul... Jelet hagyni, élményeket nyújtani mindenkinek, számtalan kísérlet a komáromi zsidó élet fenntartására, megerősítésére. Sok eredmény és kudarc is övezte ezt a közel másfél évtizedet. Tavalyi beszédemben arról szóltam, hogy közösségünk válaszut elé érkezett, választani kell, megyünk e tovább az úton, vagy megálunk és azt mondjuk befejezzük...

Megállni és befejezni annyit jelent,

teljesíteni a náci gépezet elképzeléseit, megszűnni zsidónak lenni. A zsidóságot mindig is a közösség tartotta össze, egymagunkban nem tarthatjuk meg a Tóra törvényeit. A komáromi zsidóság jelenleg passzív többségének döntenie kell, jön e velünk az úton vagy sem, ha nem akkor viszont nem marad út, amin menni lehetne...

Hagyományaink szerint a zsidó újév napjaiban mindenki elvonul az Örökkevaló előtt és eldől népünk minden tagjáról, hogy a jók vagy a rosszak könyvébe íratik e be. Évek óta újra imádkozunk ezen az ünnepen templomunkban, ahol ma a minjen, a tíz felnőtt férfi nagy részét a Komárom-Esztergom megyéből érkező hittestvéreink adják. A Komáromiak jelentős része nincs ott, pedig ott lehetne...

Mindenkinek egyéni döntése, milyen módon szeretné megélni zsidóságát, itt azonban már ennél több a tét, a közösség léte.

Miért is itt mondom el ezeket a gondolatokat, csakis azért mert hittestvéreink jelentős részének ez az esemény az egyetlen kapcsolata közösségünkkel.

Emlékezni feladatunk, nemcsak nekünk, hanem mindenkinek. Az emlékezés és az oktatás az egyetlen út az egyre erősödő antiszemizmussal szemben. Utak, ezzel a címmel rendeztünk oktatási konferenciát két hete tanároknak és minden érdeklődőknek a vészorszokról és annak oktatásáról. A számos színvonalas előadás, workshop elgondolkodtató kérdéseket vetett fel, melyek válaszra várnak... Fáj a szívem, hogy a két Komárom iskolái közül csak egy képviseltette magát a rendezvényen, melyre érkeztek tanárok Nyitrától Szombathelyig és Simontornyától Kassáig...

Óriási veszélyt hordoz magában a közönyösség... Az emlékezés és az oktatás útján nem maradhat egyedül közösségünk, a közművelődési és oktatási intézményeknek tudatosítaniuk kell, hogy ez az ő feladatuk is, amennyiben nem teszik, a másik oldalt segítik... A komáromi tanároknak kell elmesélni, miért van ma sportközpont zsinagógában, hova tűntek a kisgyermek 1944-ben, ki tette mindezt, miért tette mindezt... Hol vannak a falvak közösségei, miért állnak elhagyatva a zsidó temetők. El kell mondani, nemcsak a gyerekeknek, a felnőtteknek is.

(Folytatás a 9. oldalon)

Jövönk, ami összeköt – a régió oldala

Mártírnapi Tatán és Tatabányán

Június 8-án, Erev Savoutkor emlékeztünk az idén Tatán és Tatabányán a Holokauszt áldozataira. A tatai zsidó temetőben Einhorn László a helyi kis közösség vezetője köszöntötte az egybegyűlteket, köztük a Tatáról elszármazottakat, Tatai Tóth András országgyűlési képviselőt és Radnóti Zoltán rabbit. A megemlékezést évek óta vezető Davidovics László rabbijelölt ezúttal nem tudott részt venni az ünnepségen édesapja elhalálása miatt.

Radnóti rabbi úr felidézte a hatvanégy évvel ezelőtt történeteket, szót a tatai közösség gazdag múltjáról, majd elénekelte a gyászimát. Az ünnepség végén az emlékezők kavicsokat helyeztek el a központi mártíremlékművön.

A tatai zsinagóga kertjében Kerti Katalin képviselőasszony üdvözölte a megjelenteket, Fórizs Balázs megható szájharmonika játéka könnyeket csalt a szemekbe. Az emlékbeszédet Pécsi Tibor,

a budapesti Holokauszt Emlékközpont munkatársa mondta, hangsúlyozva a magyar hatóságok felelősségét. Téri Sándor színművész Babits Mihály versét adta elő. A megyei emlékműnél tartott megemlékezés Radnóti Zoltán rabbi úr gondolataival zárult.

A harmadik helyszín a tatabányai Van reménység klub által rendben tartott felsőgallai kis temető volt, az egyes főút mellett. A rendezvény moderátora Molnár Varga Katalin, a Hit Gyülekezet helyi vezetője volt. A klub és a gyülekezet 14 éve minden júniusban megrendezi az emléknapot, melyen egy túlélő visszaemlékezése, a gyülekezet lelkipásztora és Pécsi Tibor mellett az idén ifjúsági csoportjuk is fellépett. A rabbi úr emlékező szavai után Oláh János tanár úr vezetésével közösen mondtunk kadist az áldozatok emléktáblájánál.

PT

Emlékeztünk Nagymegyeren is

Június 15-én délután Nagymegyeren is az emlékezés volt a főszerep. A kultúrház falán, az emléktáblánál ötödik alkalommal gyűltünk össze. A Bárdos Lajos Vegyeskar műsora után Varga László

nyí Tibort a Győri Zsidó Hitközség elnökét, Totha Péter Yoel rabbit, Tóth Emil főkántort és a város megjelent polgárait.

Varga tanár úr olvasta fel a Givatayimban élő Weisz Józsuá Herman üzene-

A 418 megyeri áldozatra emlékezők...

üdvözölte a megjelenteket, Yahel Vilant a budapesti izraeli nagykövetség tanácsosát, akinek nagymamája Nagymegyerről származik, dr. Frantisek Alexandert, a SZLOZSIHISZ ügyvezető elnökét, a KZSH küldöttségét Pasternák Antal elnök vezetésével, a dunaszerdahelyi kile megjelent tagjait dr. Feldmár Tibor és Kornfeld Tibor vezetésével, Villá-

tét, majd Totha Péter Yoel a Páva utcai zsinagóga rabbija (Budapest) emlékezett. A gyászimát Tóth Emil főkántor énekelte. A méltóságteljes emlékültség koszorúzással ért véget.

Köszönjük Nagymegyér példamutatóját, melyet évek óta tanúsít a vészkorszak megismertetése terén.

PT

Kehila és Kehila Haver díjak 2008

A KZSH az idén szeptemberben is kiosztja a Kehila – a közösségért és a Kehila Haver díjakat. Kehila díjban olyan személyek részesülhetnek, akik zsidóként sokat tettek a régió zsidó közösségeiért. A Kehila Haver díj kitüntetettje olyan személy lehet, aki nem zsidó vallásúként sokat tett hagyományaink vagy a Holokauszt megismertetéséért.

Az idén első alkalommal minden olvasónknak lehetősége nyílik a díjazottak jelölésére, ötleteiket, javaslatukat **2008. július 15-ig** várjuk a kile@menhaz.sk e-mail címen, vagy levélben a KZSH címén (egyéb módon jelölni nem lehet). A díjak odaítéléséről a KZSH által felkért bizottság dönt.

Újra Otthon Izrael 60 éves

A Kossuth Szabadegyetem rajzpályázatot hirdetett „Újra Otthon-Izrael 60 éves” címmel Komárom-Esztergom Megye középiskolás tanulóinak. A háromfordulós rajzpályázat témái „A zsidóság sorsa Európában és Magyarországon a II. világháború alatt”, „A modern Izrael”, „Tégy a gyűlölet ellen” voltak.

A szervezők célja az volt, hogy a diákok jobban megismerjék a 60 éves modern Izrael Állam történetét, és a maguk eszközeivel tegyenek a gyűlölet, a kirekesztés a világszerte megerősödő antiszemitizmus ellen. A téma megmozgatta, és értékes alkotásra inspirálta a diákokat.

A színvonalas díjkiosztó ünnepségre április 20-án, a zsidó húsvét első napján a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskoláján került sor.

A gálaműsort Schmidt Csaba tatabánya alpolgármestere nyitotta meg. Majd Ferjancz Krisztina a Kossuth Szabadegyetem tatabányai tagozatának ügyvivője tartott rövid előadást. Kossuth szavait idézve szólt az antiszemitizmus ellen.

(Folytatás a következő oldalon)

Újra Otthon...

(Folytatás az előző oldalról)

Az előadók között felszólalt Hechs László újságíró, nemzetközi jogász, aki Izrael Állam jelenlegi küzdelmes helyzetéről beszélt, hasonlítva Izrael fiainak Egyiptomból való kijöveteléhez. Pécsi Tibor a Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény munkatársa kiemelte, „azért is volt nagy jelentősége a rajzpályázatnak, mert ha a jók hallgat-

nak és nem tesznek semmit, a gonoszok máris győznek“. A legjobb munkát beküldő diákokat, felkészítő tanáraikat és a legtöbb alkotást beküldő iskolákat értékes díjakkal jutalmazták.

A kiírásra 46 pályamunka érkezett.

A legtöbb rajzot – (12-t) – a Kempelelen Farkas Gazdasági, Vendéglátó, Idegenforgalmi Alapítványi Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium diákjai készítették.

10 alkotás érkezett a Táncsics Mi-

hály Gimnázium és Szakközépiskolából, Kisberről.

5 pályamunkát küldtek a budapesti Bornemisza Péter Gimnáziumból.

3 rajzot a Kereskedelmi, Vendéglátó és Idegenforgalmi Szakközép- és Szakiskolából, Tatabányáról.

A többi versenyző egyéni pályázóként küldte el a munkáját.

*Molnárné Varga Katalin,
Tatabánya*

Pasternák Antal beszéde

(Folytatás a 7. oldalról)

Családok, emberek közösségek története vár elbeszélésre, a szembenézés meg várat magára...

Sokan, főleg újságírók teszik fel a kérdést van-e Komáromban 2008-ban antiszemitizmus? Lenne-e ma is valaki, aki ránk zárna a vagon ajtaját a vasútállomáson? A válasz sajnos egyértelműen igen. Napról napra erősebbek a szóbeli támadások, hihetetlen és elképzelhetetlen szövegek jelennek meg Internetes fórumokon, horogkereszt az emléktáblánkon és a vagonkiállítás plakátján, zsidóellenes kifejezéseket használó középiskolai tanár, ezek mind pillanatképek az elmúlt évből... Ezért kell minden lehetséges fórumon oktatunk és emlékeznünk. Ez a feladatunk... Iskolás csoportok keresik fel a Menházat, emlékműsort láthattunk nem olyan régen a Munka utcai alapiskolában. Pár napja a Selye János Gimnázium csoportja járt Auschwitzban, a hét végén pedig a Rozmaring utcai alapiskola diákjai utaznak oda. Az Anne Frank kiállítás a közelmúltban a Šulek és a Jókai Gimnáziumban járt. Tavaly októberben szinte valamennyi iskola felkereste a vagonkiállítást. Az egyetem diákjai külön szeminárium keretében foglalkozhatnak a vézskorszakkal. Fontos, kiemelendő példák ezek. Itt az idő, hogy a többi intézmény is csatlakozzon... A témáról való hallgatás újabb előítéleteket, negatív gondolatokat szül.

A zsidóellenességgel párhuzamosan egyre inkább megjelenik az Izrael ellenesség is.

"A zsidó nép Erec Jiszraélben kelt életre, ezen a földön formálódott ki szellemi, vallási és politikai egyénisége, itt élt önálló, nemzeti életet és innen adta a világnak a Bibliát. Országából erőszakkal történt elűzetése után a szétszórásban is hű maradt a nép

hazájához és soha nem szűnt meg ajkán az ima, szívében a remény, hogy vissza fog térni ide és visszaszerezni nemzeti függetlenségét."

A hatvan évvel ezelőtt kikiáltott Izrael függetlenségi nyilatkozatának szavai ezek, kerek jubileumot ünneplő alkalomnak, annak az országnak, amely az elmúlt hat évtized alatt otthona lett a Komáromból elszármazott testvéreink jelentős részének. Fontos küldetésünk, hogy beszéljünk, tanítsunk, oktassunk a Szentföldről.

Ma is többen vannak itt külföldről: Izraelből, Braziliából, Ausztráliából, Ausztriából, Svájcban. Susi és Péter Scheiner-Seifert „Emlékezések a jövőért – zsidók Komáromban“ című filmjét délután fél kettőkor nézhetjük meg a Tatra moziban a svájci nagykövet jelenlétében. Az alpesi országban élő alkotók olyan időben forgattak, amikor még mesélni és beszélni tudtak azok a túlélők, akik szemtanúi voltak a borzalmaknak, ez a film egy jó időben készült, örök emlék a komáromi közösségről.

Június van, az emlékezés ideje... A Prédikátor könyvében, a Koheletben olvassuk:

Mindennek rendelt ideje van és ideje van az ég alatt minden akaratra.

Ideje van a születésnek és ideje van a meghalásnak. Ideje van a lebontásnak és ideje van az építésnek...

Most az építés ideje van, ma először tekinthetik meg a felújított temetőőri lakást, melybe július elején költözhet be a sírkert új gazdája. Bízunk abban, hogy ezzel hosszú időre biztosítva lesz majd őseink nyugodt örök álma és jövőre már egy rendezett sírkertben tarthatjuk a mártírnapot. Az építés idejében elkezdődik a Menház külső felújítása is, a rekonstruált épület újra egyik jelképe lehet Komáromnak.

A jelképek és szimbólumok fontos szerepet töltenek be a zsidó élet mindennapjaiban. Fontos, hogy vallástól függetlenül mindannyian tisztában legyünk gyökereinkkel, hiszen csak így tudhatjuk honnan jöttünk és merre megyünk. A zsidóság évszázadokon át szerves részét képezte Komárom és a környék társadalmának, közösek voltak gondjaik örömeik a többi itt élő népcsoporttal. Fontos, hogy a mai kor gyermekei is tudjanak erről... Engedjék meg, hogy gondolataimat Hillél, vallásunk egyik meghatározó egyénisége szavaival zárjam, egyben ez a mai mártírnap üzenete is: Amit magadnak nem kívánsz, azt ne tedd másnak!

Filmvetítés a Tatra moziban

A Mártírnap után a svájci nagykövet Josef Aregger és neje jelenlétében került sor a Tatra moziban **Susanne és Péter Scheiner-Seifert** (Komárom-Zürich) „Emlékezések a jövőért – Zsidók Komáromban“ című filmjének

nyilvános vetítésére. A közel 100 érdeklődő közt ott voltak városunk vezetői is. Varga Anna, a Városi Művelődési Központ igazgatónője köszöntője után az alkotók nevében Scheiner Péter szólt, aki 40 éve hagyta el Komáromot és Svájcban talált új otthonra.

A félórás vetítés után többen szöveget hoztak hozzá az érdekes beszélgetéshez, amely a polgármester úr szavaival zárult.

Köszönjük a kezdeményezést a szervezőknek és Piczek Ferencnek a technikai lebonyolítást, Katarína Potokovának pedig a meghívó fordítását.

Kile Kaleidoszkóp

Gyökerek nyomában és látogatók

A nyár közeledtével ismét megnőtt a külföldről Komáromba látogatók száma, akik elsősorban gyökereiket keresik városunkban.

Ann és Cliff Davis Nagy Britanniából érkeztek, azzal a céllal, hogy az 1800-as évek közepén Komáromból Bécsbe költözött őseik nyomát kutassák. Családfájukat visszavezették a 19. század közepéig. Útjuk során felkeresték a Menházat, ahol Haas Judit kalauzolta őket.

Peter Gomori az USA-ban él, június 1-jén budapesti rokonával, rendszeres olvasónkkal, Geréb Zsófiával érkeztek a Menházba, melyet rokonuk Fried

A Davis család Angliából gyökereit kutatta

Kálmán építtetett. Az épületet Paszternák András mutatta meg nekik. Mátraházi Ferenc Tatabányán egy középiskolában tanít. Az elmúlt évek során többször járt a Yad Vashemben továbbképzésen, egy áprilisi vasárnap délután felkereste a Menházat. Feri eddig több mint 200 alkalommal vitt diákokat Auschwitzba, a Ways- Utak konferencia egyik előadójaként is üdvözölhettük. Az idén főszerzője volt az Izrael 60 vetélkedőnek. Munkájához további sok sikert kívánunk!

Kárpótlás:

EMELKEDŐ JUTTATÁSOK

A német kormánnyal folytatott éves tárgyalás során a Claims Conference további javulást ért el a jelenlegi kártalanítási program keretén belül, ami a nácizmus magyarországi és szlovákiai áldozataira is vonatkozik.

Nőtt a havi segély összege és bővültek az otthoni ápolás lehetőségei.

Havi segély felemelése

2008. június elsejétől a közép-és kelet-európai Alapítvány (CEEFF)-nál a havi segély 8%-kal emelkedik. A jogosult túlélőknek az Európai Unió (EU) államaiban 200 euróról 216 euróra, a nem EU országokban 165 euróról 178 euróra emelkedik. Jelenleg mintegy 13.800 túlélő kapja a CEEFF alapítványtól a havi segélyt.

P

Otthoni ápolás

A legutóbbi tárgyalásokon Claims Conference-nek sikerült pénzeszközök jóváhagyását elérni, amely a nácizmus áldozatainak beteggondozáshoz létfontosságú. A német kormány erre a célra a 2008-as és 2009-es évben 70 millió USA dollárt bocsát rendelkezésre. Ez az összeg a kétszerese annak, amit a korábbi tárgyalásokon el lehetett érni. A 2006 és 2007-es évben a Claims Conference 21 millió eurót kapott erre a célra.

Tekintettel az idős túlélők egyre romló egészségi állapotára, a Claims Conference a német kormánnyal arról tárgyal, hogy a rászorulóknak otthoni gondozásban is részesülhessenek. A pénzt a Claims Conference szociális szolgáltató ügynökségeknek továbbítja. Az ügynökségekről a www.claimscon.org internetes oldalon olvasható információ.

(forrás: www.mazsihisz.com)

Temetői hírek

A parkettázással, ajtók elhelyezésével, szerelvények felszerelésével május végén befejeződött a temetői lakás építése. A tagság a mártírnapon tekinthette meg először a felújított építményt, melyet júliustól vehet birtokba a hamarosan kiválasztásra kerülő új lakója.

Kibővült a Schnitzer Ármin Mikromúzeum

A mártírnapi elkészültek a Schnitzer Ármin Mikromúzeum új tárlói és asztalai. A négy vitrin és két üveges asztal méltó módon egészíti ki az eddigi kiállítását. A beruházás az EZRA Alapítvány támogatásával jött létre a Melamed program keretében.

Tisa Beav

Az első és a második jeruzsálemi szentély lerombolásának napja idén augusztus 10-re esik (vasárnap). A 25 órás böjt szombat este 20.04-kor kezdődik és vasárnap 20.39-kor ér véget.

Pozvánka - Meghívó	
1944 - 2008	
<p>Ozánmenie</p> <p>Zidovská náboženská obec v Dunajskej Strede</p> <p>Vás srdečne pozývajú</p> <p>na temerilčno tisyro príležitosti</p> <p>64-ého výročia deportácie Židov z Dunajskej Strede a okolia,</p> <p>ktoré sa bude konať</p> <p>dňa 6. júla 2008 (v nedeľu) o 15:00 hodine v Dunajskostredskom Židovskom cintoríne.</p> <p>Srdčne očakávame všetkých srdecov a ostatných apoluzitancov, ktorí sdeľujú náš smútok.</p> <p>Zidovská náboženská obec v Dunajskej Strede</p>	<p>Értesítő</p> <p>A Dunaszerdahelyi Zsidó Hitközség</p> <p>tiszteltelt maghija Önt</p> <p>az egykori Dunaszerdahely és környékén élő zsidók deportálásának 64-ik évfordulójára alkalmasul rendezendő megemlékezésére, melyet</p> <p>2008. július 6-án (vasárnap) 15:00 órakor tartunk a Dunaszerdahelyi zsidó temetőben.</p> <p>Szeretettel várjuk hitvesvéreinket és mindazokat, akik gyászunkban osztoznak.</p> <p>Dunaszerdahelyi Zsidó Hitközség</p>

Soha többé!!! – Menet egy szebb, toleránsabb jövőért

Ez a cím volt az „Élet menetének“ legfőbb gondolata, amely, mint minden évben, az Auschwitz-Birkenau-i koncentrációs táborokban kerül megrendezésre – ebben az évben immáron huszadik alkalommal.

A menet lényege elsősorban az emlékezés, a tolerancia és az, hogy a történelem ne ismétlje meg önmagát. A holokauszt - héberül shoa - több mint 6 millió áldozatot követelt, ebből 1,5 millió gyermek halt meg az értelmetlen öldöklések miatt.

Az „Élet menete“ a zsidó időszámítás szerint 5768. Nissan 26-án volt, ami a Gergely-naptár szerint 2008. május 1-re esik. Az a megtisztelés ért bennünket, hogy iskolánk - az Ipolysági Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium kilenc diákja Tóth Tibor történelemtanárunk vezetésével - meghívást kapott e jelentős nemzetközi eseményre. A menetet megelőző napon indultunk Ipolyságról, útközben pedig Léván és Zsolnán szálltak fel az autóbusszra szlovák diáktársaink. A szállás és az étkezés „királyi“ háromcsillagos volt, és miután letettük csomagjainkat és

megebédeltünk, Krakkó külvárosába mentünk, ahol a holokauszt egyik túlélője mesélt a táborról és a szenvedéseiről. A beszélgetés után visszamentünk a szálláshelyre, és a fárasztó buszozás után nyugovóra tértünk.

Másnap reggel meg sem álltunk Oswiecimig, vagy ahogy beírta nevét a történelemben, Auschwitzig. Az Auschwitz I. táborban gyülekeztek a résztvevők; minden korosztály képviseltette magát a világ 52 országából, valamint színészek, politikusok és történészek. Nagy részük külföldi zsidó felekezetből, illetve intézményből jött, így a tábor fehér-kék színben pompázott, izraeli zászlók formájában. Majd Pavol Mešťan, a pozsonyi Zsidó Múzeum igazgatója mutatta be a szlovák zsidóság helyzetét a második világháború és a holokauszt alatt.

A menetet Israel Meir Lau - Izrael volt főrabijja, holokauszt-túlélő - nyitotta meg, a megnyitót a shofárok hangja zárta, ezek rituális hangszerek, melyek a rackajuh szarvára emlékeztetnek, és a holtak tiszteletére szokás megfújni. Ezután megkezdődött a menet; 3 kilo-

métert gyalogoltunk Auschwitz I-ből Auschwitz II-be - Birkenaubá. A birkenau-i táborban került sor a megemlékezésre, kultúrműsorok és fáklyagyújtások formájában, miközben megnézhattuk a még megmaradt barakkokat - a két krematóriumot a barakkok nagy részét a náciak felrobbantották 1945-ben. A műsor után még a túlélővel bejártunk egy-két barakkot, és új - ha nem is kellemes - élményekkel gazdagodtunk.

Az emlékezés utolsó napján az antiszemitizmusról beszéltünk, és felhívták a figyelmet arra, hogy fontos, hogy a holokausztról is tanuljanak a diákok, de nemcsak tíz perc keretében, hanem ki-ki a saját településén élt zsidó közösségről is szerezzen ismereteket, mert ez is nemzeti és regionális történelmünk szerves részét képezi.

Ez a három nap fontos élmény volt mindnyájunknak, mely arra készítet mindenkit, aki részese volt a menetnek, hogy több toleranciát tanúsítson a másik iránt vallástól, nemzetiségtől és bőrszíntől függetlenül.

Shalom !

Jámbor Dorottya, diák

Frankel v Komárne

Už u nás boli na návšteve z mnohých budapeštianskych synagóg v Budapešti. Teraz prišla 50 členná skupina zo synagógy na ulici Frankel. Pricestovali zájazdovým autobusom pod vedením predsedu Pétera Tordaiho a rabína Tamása Verő. Najprv sa zastavili v meste Tata, kde ich o niekedy známej komunite informoval László Einhorn: Po príchode do Komárna ich uvítal v Menház koordinátor Tamás Paszternák, zaviedol ich do synagógy a mikromúzea. Potom im premietli film natočený Petrom a Susi Scheineroými „Pamiatky pre budúcnosť, Židia v Komárne“. Po kóšer obede, ktorý bol zabezpečený z Budapešti (zorganizovala to zakladateľka klubu pri synagóge Andrea Medgyesi s pomocou našej riaditeľky kancelárie Judity Haásovej) muži v synagóge sa pomodlili mincha - poobedňajšiu modlitbu. Nasledovala prechádzka v meste pod vedením Andrása Paszternáka. So skupinou prišla aj rodina Biringerovcov z Mexika, ktorý hľadá svoje korene. Ich otec bol známy očný lekár v Komárne. Mesto opustil v roku 1939. Sú priami, blízki príbuzní nášho bývalého predsedu dr. Ferenc Raaba, ktorého manželku sme pani Magdu (Dusi) Raábovú sme aj navštívili. Po príjemnom dni naši hostia odcestovali. Predseda ŽNO Péter Tordai daroval našej ŽNO knihu o synagógach v Maďarsku, náš predseda Anton Pasternák odovzdal knihu o našom meste.

Za organizáciu stretnutia ďakujeme vedúcej Micve klubu pani Judite Arató a riaditeľke kancelárie pani Eve Sárosi.

PT

Letná prestávka

Jarný program ŽNO ukončíme 15. júna a do 7. septembra budeme na dovolenke. Od 7. júla do 11. júla bude synagóga otvorená pre turistov medzi 10-16.00 hod.

– v lete úradné hodiny sekretariátu budú nasledovné:
do 17. júla: bez zmeny (pondelok 15:00-17:00, štvrtok 10:00-12:00)

– od 21. do 25 júla: Dovolenka

– od 28. júla do 7. augusta: bez zmeny

– od 11. augusta do 28. augusta: Dovolenka

– od 31. augusta: bez zmeny

Počas dovolenky môžete kontaktovať ŽNO cez telefón alebo e-mail.

Ceny Kehila a Kehila Haver 2008

Naša ŽNO aj v tomto roku v septembri udelí ceny Kehila a Kehila Haver. Cenu Kehila môže obdržať taká osoba, ktorá urobila vefa v prospech židovskej komunity a je židom. Cenu Kehila Haver môže obdržať taká osoba nežidovského pôvodu, ktorá urobila vefa v oblasti zachovania našich tradícií, alebo v oblasti oboznámenia s Holokaustom.

V tomto roku prvýkrát majú možnosť naši čitatelia, aby poslali svoje návrhy na udelenie cien, ktoré očakávame do 15. júla na e-mailovej adrese kile@menhaz.sk, alebo v liste na adresu ŽNO (iným spôsobom nie je možné kandidovať). O udelení cien rozhodne komisia.

Konferencia o vyučovaní o Holokauste

Cesty – Ways – Utak

Posledný májový víkend už po tretíkrát bol v znamení doškolenia pedagógov v tematike učenia a Holokauste. Akcia bola usporiadaná v Menházi v sále Zoltána Wallensteina, v synagóge a v Stane generácií postavenom v záhrade.

Konferenciu otvorili Tamás a András Paszternákovci, ktorí predstavili činnosť Zdroja vedomostí Pinchas leib Friedena pri ŽNO v Komárne. Účastníci mali možnosť sa oboznámiť s históriou židovskej komunity v meste. Nasledovali prednášky Prečo učíme o Holokauste?, v rámci ktorých sa predstavili účastníci zo Slovenska a Maďarska. Každí z nich v krátkosti načrtoval, že prečo pokladal za dôležité sa zúčastniť na tomto dlhom víkende. Poobede účastníci odišlo do Komáromu do Gymnázia Móra Jókaiho, kde pomocou si prezreli putovnú výstavu o Anne Frank, ktorú predstavili študenti miestneho gymnázia. Nasledoval rozhovor o výstave, ktorý viedla dobrovoľníčka z Pamätného strediska Holokaustu Fanni Hédi. Dobré príklady vyučovania o Židoch a o Holokauste priblížili Dr. Marta Gyóriová, ktorá je predsedkyňou Združenia Ester so sídlom v Košiciach, László Sommer vedúci odboru školstva Zväzu ŽNO v Budapešti a Ferenc Mátraházi profesor na gymnáziu v Tatabánye. Prítomní pomocou Tamása Paszternáka mohli spoznať ceremoniál Kabala Šabat, kde kantor Dávid Schwetsoff citoval a spieval modlitby, na ktoré sa ľahko nezabúda. Na večernej modlitbe sa zúčastnili aj členovia miestnej komunity. Po kидуše a večeri nasledovala prednáška Judit Jamnik, ktorá predstavila informatívne metódy vyučovania.

Sobotu ráno mali účastníci možnosť si vybrať spomedzi dvoch prednášok. Profesor Židovskej univerzity Péter Róbert hovoril o histórii maďarských židov, a hovorca ÚZ ŽNO Slovenska Jaroslav Franek o histórii slovenských židov. Zaujímavý hudobný literárny program na vysokej úrovni predniesli v synagóge Ferenc Mátraházi a József Szűcs. O histórii židovstva v regióne prednášal profesor Univerzity H. Selyeho Attila Simon a historik z Budapešti Tamás Kovács. Riaditeľka odboru vzdelávania pri Pamätnom stredisku Holokaustu Katalin Pécsi mala prednášku „Skúsenosti žien, hlas žien - denníky a memoáre maďarských

židoviek v Holokauste. Nasledovala prehliadka mesta, kde mali účastníci možnosť si pozrieť pozostatky bývalého Mikve, ktoré boli iba nedávno nájdené, boli v Starom a aj v Novom pevnosti a v centre mesta. Nasledovala prednáška Zoltána Kardosa o Pamätnom stredisku Holokaustu, následne Iloha L. Juhász predstavila Ústav Fórum - Centrum medzinárodnej etnológie. Tibor Pécsi - Pamätné stredisko Holokaustu - hovoril o tých nežidoch, ktorí s nasadením vlastného života chránili židov v období II. svetovej vojny. V rámci večerného programu András Büchler - podpredseda Zväzu cionistov a tlačový tajomník Velyslanectva Izraelu v Budapešti mal prednášku z názvom „Čo môžeme učiť o Izraeli v školách?“. Jeho prednáška a pomocné materiály zožali veľký úspech.

Nedeľa, ktorá bola aj záverečným programom jarného cyklu vzdelávacieho programu Melamed, sa začala prezentáciou Ilony Novák, ktorá hovorila o skúsenostiach putovnej výstavy Nadácie pochodu života - Vagón. Tibor Tóth profesor dejepisu z gymnázia v Šahách, ktorí boli účastníkmi Pochodu života v Osvienčime referoval o tom, čo videli a zažili. Prednáška Anett Turi bola mimoriadne užitočná pre organizátorov pamätných dní v školách. Člen našej komunity Dr. Vojtech Novák cestou vlastnej rodiny zdôraznil dôležitosť šírenia vedomostí a zhrnul skúsenosti získané medzi

mládežou a dospelými. O využívaní učebných pomôcok hovorila profesorka z Gymnázia a základnej školy Sándora Scheibera v Budapešti Andrea Tóth. S Ferencom Mátraházim mali poslucháči možnosť sa zúčastniť virtuálnej pamätnej ceste v Osvienčime. Ako posledný bod programu bola návšteva miestneho židovského cintorína. Nakoniec nasledovalo vyhodnotenie trojdennej konferencie.

Veríme tomu, že 70 účastníkov zo Slovenska a Maďarska odchádzalo z Komárna s novými poznatkami a metódami.

Organizátori podujatia týmto ďakujú Magde Vadászovej za tlmočenie, bez ktorého by nebolo možné zabezpečiť dvojjazyčnosť konferencie; prednášajúcim; vedúcim inštitúcii ktorí prispeli k zabezpečeniu odbornej úrovne konferencie; riaditeľke Hotelu Európa; György Szántóvi za barchesy zaslané k piatkovej večeri ku kидуšu. Za nerušený chod patrí vďaka riaditeľke našej kancelárie Judite Haasovej, Zsuzse Kertész Paszternákovej, Zoltánovi Kollárovi a Antolovi Pasternákovi a dvom našim dobrovoľníčkam z Budapešti Ágnes Kelemen a Andrei Laki. Konferenciu sme mohli realizovať s pomocou International Holocaust Task Force, MAZSIHISZ a bratislavskej kancelárie Jointu.

PA

Spomienka bola aj vo Veľkom Mederi

Dňa 15. júna vo Veľkom Mederi takisto bol deň spomienok. Už po piaty raz sme sa stretli pri pamätnej tabuli umiestnenej na kultúrnom dome. Po speváckom zbore Lajosa Bárdosa pozdravil prítomných László Varga, medzi ktorými bol aj radca z Velyslanectva Izraelu v Budapešti Yahel Vilan, ktorého babička pochádzala z Veľkého Medera, výkonný riaditeľ ÚZ ŽNO dr. František Alexander, delegácia ŽNO v Komárne pod vedením Antona Pasternáka, členov kile z Dunajskej Stredy pod vedením MUDr. Tibora Feldmára a Tibora Kornfelda, predsedu ŽNO z Győru Tibora Villányaiho, rabína Péter Yoel Totha a hlavného kantora Emila Tótha a občanov mesta. Dôstojný pamätný deň bol ukončený pokládokou vencov.

Ďakujeme predstaviteľom Veľkého Medera zato, že už dlhé roky sú príkladom toho, ako sa môže vyučovať o Holokauste.

So zármutkom Vám oznamujeme, že aktívna členka našej ŽNO pani

Györgyi Weinerová

nás navždy opustila vo veku 87 rokov.

Jej pamiatku si zachováme.

ŽNO v Komárne

Po stopách koreňov

Blíži sa leto, a tým aj počet zahraničných návštevníkov v našom meste, ktorí hľadajú svoje korene.

Ann a Cliff Davisovci prišli z Veľkej Británie preto, aby hľadali stopy svojich predkov, ktorí ešte v polovici 19. storočia sa presťahovali z Komárna do Viedne. Rodokmeň rodiny siaha do poloviny 19. storočia. Pri návšteve vyhľadali aj Menház, kde ich doprevádzala Judita Haasová.

Peter Gomori žije v USA, prišiel 1. júna s budapeštianskou príbuznou, s našou pravidelnou čitatelkou Zsófiou Geréb do Menházu, ktorú budovu postavil ich príbuzný Kálmán Fried. Po budove ich sprevádzal András Paszternák.

Správy z cintorína

Pokládkou parkiet, umiestnením nových dverí a namontovaním armatúr sa komcom mája dokončila výstavba bytu správcu cintorína (s finančnou podporou Rady Vlády SR pre Odškodnenie obetí Holocaustu). Obnovenú budovu sme mali možnosť spoznať pri príležitosti Dňa martýrov. Budova bude odovzdaná v júli, zanedlho začneme s výberom osoby správcu.

Žiadame Vašu podporu

Zmena ČÍSLA ÚČTU!

Vážení čitatelia!

Prosíme Vás, aby ste podľa Vašich možností podporovali programy ŽNO v Komárne, ako aj vydávanie Spravodaja, údržbu budov a obnovu cintorína.

Od 1. januára 2008 môžete zasielať peniaze na nasledujúce účty (je možnosť platiť osobne na sekretariáte, ako aj poukázanie peňazí šekom):

Účty sú v Sk aj v devízach!

Poukázanie peňazí z územia SR:

26384962/0900- Slovenská sporiteľňa alebo
10103804/5200- OTP Slovakia

Poukázanie peňazí zo zahraničia:

Adresa: Židovská náboženská obec v Komárne, Eötvösa 15, 94501 Komárno, Slovenská republika

IBAN: SK0609000000000026384962 SWIFT: GIBASKBX

Adresa banky: Slovenská sporiteľňa, Palatínova 33, 94501 Komárno

alebo

IBAN: SK5252000000000010103804 SWIFT: OTPVSKBX

Adresa banky: OTP Slovakia, Záhradnícka 10, 94501 Komárno

Ďakujeme!

Krátke správy

✧ Podporovali nás - ŽNO, Spravodaj a Klub Šalom: MUDr. Nelka Müllerová (Matúškovo), a iní, ktorí žiadali anonymitu. Ďakujeme!

✧ Pod vedením knihovníčky pani Gizely Zsok sa začala kategorizácia knižnice Bélu Spitzera. Vďaka tomu, že sme na tendroch úspešne obstáli sa rozšírila knižnica o tridsať zväzkov. Od účastníkov konferencie Cesty - Ways- Utak sme taktiež dostali zopár kníh.

✧ Začiatkom júna bolo vysvätenie obnovennej synagógy vo Vácove (Vác). Obrad viedol rabín v.v. dr József Schweitzer a hlavný kantor Emil Tóth.

✧ Zo získanej podpory sme si kúpili pre náš sekretariát novú výkonnú tlačiareň.

✧ Množstvo fotografií z našich akcií sme doteraz vystavovali na veľkých paneloch, takto mali možnosť naši návštevníci si ich prehladnúť. Z nedostatku miesta od mája t.r. fotky budú vložené do albumov.

✧ 4. júla bude v Komárne tzv. Hviezdicová túra organizovaná Pamätným strediskom Holocaustu (www.hdke.hu). Privítame ich v Menházi. O udalosti sa dočítate v nasledujúcom čísle.

✧ V máji navštívili Menház žiaci ôsmej a deviatej triedy základnej školy na ulici Rozmarínova. Tamás Paszternák ich doprevádzal a oboznámil ich so základmi židovstva po slovensky. Žiaci pôjdu v júny do Osvienčima.

✧ Rozšírilo sa Mikromúzeum Árina Schnitzera – Na deň martýrov boli dokončené nové vitríny a stoly v našom Mikromúzeu Árina Schnitzera. Šesť vitrín a sklenený stôl dopĺňa našu doterajšiu výstavu. Táto investícia sa uskutočnila pomocou Nadácie Ezra v rámci programu Melamed.

SPRAVODAJ ^{בה}

Deň martýrov

Druhú júnovú nedeľu sme sa opäť stretli, aby sme v židovskom cintoríne v Komárne si spomenuli na našich predkov. Tradičnú askaru sme v tomto roku, z dôvodu zlého počasia usporiadali v obradnej sieni. Koordinátori **András a Tamás Paszternákovci** pozdravili prítomných – medzi ktorými

jička, riaditeľ Cirkevného odboru Ministerstva Kultúry SR **dr. Ján Juran**, predstaviteľka Župnej samosprávy Župy Komárom - Esztergom **Katalin Ker-ti**, v zastúpení mesta Komárom **Margit Rédli** a členovia samosprávy mesta. Boli prítomní aj predstavitelia cirkví: zástupca biskupa reformovanej cirkvi

boli: riaditeľ ÚZ ŽNO **dr. František Alexander**, riaditeľ ÚZ ŽNO výkonný riaditeľ Zväzu ŽNO v MR **Gusztáv Zoltai**, rektor univerzity a hlavný rabín **dr. Alfréd Schőner**, hlavný kantor **Emil Tóth**, traja poslanci NR SR – primátor mesta Komárno **MUDr. Tibor Bastrnák**, riaditeľ Gymnázia H. Selyeho **Imrich Andruskó**, a **Vladimír Mate-**

László Fazekas a evanjelický farár **dr. Miroslav Hargaš**. Pozvali sme všetkých starostov z okolitých obcí v okrese, ale osobne sme mohli uvítať iba starostu obce Tôň **Imricha Tótha**. Spomedzi okolitých ŽNO prišli predstavitelia z Gyóru, Nových Zámkov a Dunajskej Stredy. Boli medzi nami aj takí, ktorí už odišli z Komárna, mnohí

z nich opustili našu vlasť pred 40 rokmi v roku 1968.

Po úvodnej modlitbe Emila Tótha nasledoval slávnostný prejav dr. Afréda Schőnera. Pán hlavný rabín hovoril o osobných spomienkach, citoval veľkých rabínov nášho mesta a spomenul aj históriu vlastnej rodiny. V mene tých, ktorí prežili prehovoril pán Ladislav Urban, ktorý spomenul vlašjšiu cestu do Bergen Belsenu, tvrdými slovami sa vyjadril o aktuálnej politickej situácii a zdôraznil potrebu vyučovania. Prejav nášho predsedu Antona Pasternáka si môžete prečítať v tomto čísle (maďarská časť).

Na koniec prehovoril v slovenčine a v maďarčine primátor mesta MUDr. Tibor Bastrnák.

Po modlitbe Kél mále rachamim a spoločnom recitovanom Kadiše nasledovalo odhalenie náhrobného kameňa pána Lajosa Knöpflera, kde bol prítomný jeho syn Dušan s rodinou, ktorí žijú teraz v Brazílii. Spomienku sme ukončili modlitbou pri novom náhrobnom kameni rodiny Wollnerovej.

Už tradične spomienkové oslavy pokračovali v Menházi. Pri pamätnej tabuli umiestnili vence predstavitelia mesta Komárno (už boli prítomní aj viceprimátori **dr. Eva Hortai** a **Béla Szabó**), predstavitelia mesta Komárom a predstavitelia ŽNO. Pri pamätníku martýrov v synagóge mal každí možnosť zapáliť pamätné kahance. Spomienku sme ukončili spoločnou modlitbou.

Ďakujem Vám za účasť.

-P-

Európsky deň židovskej kultúry

Náš jesenný program začneme **7. septembra** tradične Európskym dňom židovskej kultúry. Tento deň sa zároveň oslavuje na celom kontinente a v tomto roku je tematikou židovská hudba. O celodennom programe u nás sa dočítate v dvojitom čísle, ktoré vyjde v polovici augusta. **Do 15. júla** očakávame Vaše návrhy a nápady súvisiace s programom.

Tiše Beav

Deň zbúrania prvej a druhej svätyne v Jeruzaleme v tomto roku pripadne na **10. augusta** (nedeľa). 25 hodinový pôst sa začína v sobotu večer o 20.04 hod a končí v nedeľu o 20.39 hod.